

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

ВІДДІЛ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ВІДДІЛ ОСВІТИ
ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА
«ТЕРЕБОВЛЯНСЬКИЙ РАЙОННИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»

ЦЕНТР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ
«РСКК» В ЄЛЕНІЙ ГУРІ РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

«Інклюзивне навчання в Новій українській школі»

м. Тереховля
26-27 березня 2018 року
Інтерсервіс

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Інклюзивне навчання в Новій українській школі” 26 -27 березня 2018 р. м. Тербовля у двох частинах/ - Упорядн. : Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. - Київ: Інтерсервіс, 2018. - 230 с.

Матеріали конференції присвячені розкриттю сутності інклюзивного навчання, трансформації суспільних поглядів щодо проблемних питань нормативно-правового регулювання, розгляду нових викликів та тенденцій явища з гуманістичних позицій. Доповіді, презентації, майстер-класи учасників конференції можуть бути корисними для різнопрофільних фахівців у сфері освіти різного рівня, науково-педагогічних працівників, а також усіх, хто цікавиться сучасними суспільно-освітніми тенденціями і проблемами запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах, в першу чергу, з позицій забезпечення рівного доступу до якісної освіти, поєднання досвіду загальноосвітніх і спеціальних закладів, ПМПК, ресурсних центрів, батьків, громадських об'єднань.

Участь у конференції взяли провідні експерти і вчені наукових установ України та Польщі, навчальних закладів, представники зацікавлених державних органів та громадських організацій.

- Катіна Ж. Б.**, вчитель індивідуальної слухової роботи. *Особливості обстеження звуковимови і слуху*.....133
- Корольчук-Лях Ю. І.**, вчитель хімії Тереховлянського НРЦ. *Застосування інтерактивних технологій на уроках хімії для дітей з особливими освітніми потребами*.....135
- Костів М. В.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Види ігрових ситуацій на уроках математики*.....138
- Кравчишин О. Д.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Особливості формування та робота над розвитком писемного мовлення у глухих дітей з інтелектуальними порушеннями*.....140
- Кріль О. І.**, вчитель-дефектолог Тереховлянського НРЦ. *Особистісно-зорієнтований підхід з формування мовлення у дошкільників з порушеннями слуху*.142
- Крушельницька Л. М.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Використання логопедичних вправ на заняттях для дітей з тяжкими порушеннями мовлення*.....148
- Лац Л. Т.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Важливість взаємозв'язку у роботі вчителів, вихователів та батьків для розвитку мовлення учнів з порушенням слуху*.....153
- Лозинська М. М.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Науково-теоретичні аспекти удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів, формування навичок виразного читання та читацької культури*.....156
- Ломакіна О. М.**, вчитель індивідуальної слухової роботи Тереховлянського НРЦ. *Інноваційні засоби розвитку слухового сприймання та формування вимови як одна з ланок адаптації та інтеграції дитини з особливими потребами у суспільство*.....162
- Луценко Л. М., Назаренко В.Г.**, заступник директора з навчально-виховної роботи «Багатопрофільного НРЦ «Сузір'я»» ДОР, м. Кривий Ріг. *Особливості організації та змісту корекційно-розвиткових занять (інваріативна складова навчального плану) в класах для дітей з порушеннями слуху*.....164
- Луцків М. Т.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *З досвіду роботи над проблемою впровадження інноваційних технологій у навчання дітей з вадами слуху у початкових класах*.....167

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ ТА ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Процес сприйняття мовлення дітьми, які мають дефект слуху, ускладнений на самому першому етапі - прийомі мовленнєвих сигналів. Ці мовленнєво рухові акустичні сигнали, доступні дітям з вадами слуху, досить специфічні. Їхня специфіка проявляється в тому, що вони уривчасті, часто викривлені та відтворюються дітьми з патологією органу слуху або без звуку, або при наявності порушення звучання усного мовлення. Глибина порушення процесу сприймання та відтворення мовлення дітей з вадами слуху залежить від групи глухоти або ступеня втрати слуху. Чим сильніший прояв вади слухової функції, тим більші мовленнєві порушення спостерігаються.

Недостатність розвитку словесного мовлення як фактора, який обмежує можливість передачі необхідного обсягу інформації про рухові дії показує, що обмеженість спеціального словникового запасу, особливості сприйняття школярами з вадами слуху усного мовлення та труднощі розуміння ними ряду граматичних форм у більшості випадків призводить до неповного або невірного розуміння суті інформації, яку вони отримують.

Особистісно орієнтований підхід для ефективності формування мовлення

Серед ефективних шляхів формування мовленнєвого розвитку школярів з розладами слуху є проведення спеціальних занять з розвитку слухового сприймання та формування вимови з позиції особистісно орієнтованого підходу до кожного учня, забезпечення гнучкості, варіативності, динамізму, оперативності навчального процесу.

Важливим чинником реалізації особистісно-орієнтованого підходу є організація співпраці "учитель-учень", яка базується на таких засадах:

- доброзичлива творча взаємодія вчителя та учня, діалог двох рівних партнерів, а в зв'язку з цим пристосування методик до можливостей кожної дитини;

- відсутність в учня страху, розкутість, радість спілкування;
- право на власну думку, право на помилку;
- турбота про емоційне благополуччя школяра.

Усвідомленість дитиною індивідуальної орієнтованості вчителя саме на неї і виключно на неї забезпечує умови для комфортного сприймання мовлення на слух, зором чи вібраційно та в різних поєднаннях, прислуховування до звуків, складів, слів, словосполучень, речень з використанням звукопідсилюючої техніки та індивідуальних слухових апаратів.

Формування читацького інтересу

На уроках читання, як і на уроках мови проводиться робота з мовного розвитку у трьох напрямках:

- розвиток мовленнєвої складності (розвивається на цих уроках за рахунок порозуміння змісту цілого тексту мовленнєвого матеріалу і за рахунок з'ясування значення слів)

- розвиток мовленнєвої діяльності (із видів мовленнєвої діяльності насамперед розвивається читання і паралельно з ним говоріння, а також слухозорове сприймання, письмо і дактилювання);

- ознайомлення із системною будовою мови (на уроках читання відбувається завдяки тому, що діти мають перед очима знайти фрази текстів для побудови свого висловлювання). Головним завданням уроків читання є формування і розвиток навичок читання, які поєднують в собі такі якості, як правильність, свідомість та виразність, швидкість.

Важливим завданням на уроках читання є формування інтересу до читання. Не можна примусити нечуючих учнів полюбити книгу просто так. Для цього має виникнути емоційний поштовх, який пробудить в дитині бажання пізнати навколишній світ через читання. Необхідною умовою для виникнення такого бажання має бути зацікавленість дитини у самому читацькому процесі, який приносить моральне та естетичне задоволення. Це можливо лише при одній умові: коли дитині цікаво, коли вона розуміє про що іде мова, коли, прочитавши перше речення і зрозумівши його зміст, у дитини з'явиться потреба продовжувати цей процес.

Роль білінгвального методу у навчальному процесі дітей з вадами слуху

Важливе значення для розуміння змісту тексту має жестова мова. Тому на уроках літературного читання включаю обов'язкову роботу з текстом, при активному використанні жестового мовлення. На жаль, ступінь усвідомлення текстів, призначених до читання, дуже малий. Зважаючи на те, що навички самостійного читання у глухих дітей надзвичайно ослаблені - це змушує давати тексти для читання у стислому вигляді, спрощувати, скорочувати, перефразувати, тому що глухий дитині важко зрозуміти зміст твору, який містить в собі незрозумілі за значенням слова, словосполучення. Тільки впровадження білінгвального методу на уроках читання, широке використання наочно-ілюстративних матеріалів, комп'ютерних технологій, перегляд фільмів, інсценування змісту уривків дає можливість спонукати дитину до самостійного читання, подальшого формування читацького інтересу та формування свідомої читацької культури. Найнадійніший шлях до всебічно розвиненої особистості, до особистості читаючої, пролягає через жестове мовлення. Без жестового мовлення важко пояснити урок, бо замість живого природного спілкування з дитиною навчання стає мертвим. Вчений Л. С. Виготський писав: *«Боротьба усного мовлення з мімікою, не дивлячись на добрі наміри педагогів, як правило, завжди закінчуються перемогою міміки, і не тому, що вона легша, а тому, що вона є істинна мова у всьому багатстві і функціонального значення»*[2]. Видатний сурдотифлопедагог І. А. Соколянський писав: *“Ігнорування жестової мови глухої дитини в дошкільний і шкільний період — це найважчий злочин”*[3]. В основі будь-якого читання лежить слово, що виблискує всіма барвами, всіма відтінками

відчуттів, всім багатством людської душі і інтелекту. Донести це слово до нечуючого через жестову мову, яка має в своєму лексичному складі емоційно виражений жест — є чи не найважливішим чинником залучення дитини до читання, формування його читацької культури.

Виховання читацької культури продовжується і на уроках з позакласного читання, до яких вчитель підбирає твори цікаві і близькі нечуючим дітям за сюжетом та ідейною спрямованістю. На уроки з позакласного читання діти приходять вже з самостійно прочитаним текстом, який був запропонований вчителем на минулому уроці. На уроці педагог допомагає глибше осмислити текст, роз'яснює слова, які дитині залишилися незрозумілі. Іде плідна співпраця між дитиною та педагогом, яка має позитивний результат лише у випадку взаємного розуміння, що можливе лише при впровадженні білінгвального методу навчання. Важливо цю роботу продовжувати і в позаурочний час. В годину спілкування необхідно розширити знання учнів про дитячу літературу, спонукати до систематичного ознайомлення з дитячими газетами та журналами, виховувати бережне ставлення до періодики, сприяти всебічному розвитку нечуючої особистості і, таким чином, допомагати адаптуватись їй в чуючому просторі. Навчання дітей з недоліками слуху літературного читання, формування їх читацьких інтересів, виховання загальної читацької культури, які є невід'ємними складовими в вихованні грамотної особистості, неможливе без впровадження білінгвального методу навчання, як такого, що допоможе дитині мати необхідні умови для її розвитку та самореалізації [1]. Саме володіння двомовністю може забезпечити двосторонню інтеграцію нечуючої особистості в спільноту чуючих і нечуючих людей.

Вважаю, що привчати дитину до книги необхідно через спільну роботу дитини і вчителя, і батьків. Тому підтримую тісний взаємозв'язок із батьками учнів, надаю методичні рекомендації для спілкування у сім'ї з використанням усного, жестового мовлення. Досвід підказує, що недостатньо просто читати, хай і разом книгу, треба розбирати її, ставити питання, відповідати на них, аналізувати вчинки героїв, прогнозувати їхні подальші вчинки, робити замальовки, використовувати ігрові форми роботи. Всі ці методи і прийоми направлені на одне – спонукати дитину звернутись до книги, зробити її невід'ємною частиною життя.

З досвіду роботи

Важливим завданням для розвитку дітей з вадами слуху є формування інтересу до читання. Не можна примусити нечуючих учнів полюбити книгу просто так. Для цього має виникнути емоційний поштовх, який пробудить в дитині бажання пізнати навколишній світ через читання. Необхідною умовою для виникнення такого бажання повинна бути зацікавленість дитини у самому читацькому процесі, який приносить моральне та естетичне задоволення. Це можливо лише при одній умові: коли дитині цікаво, коли вона розуміє про що іде мова, коли, прочитавши перше речення і зрозумівши його зміст, у дитини з'явиться потреба продовжувати цей процес.

Працюючи над проблемою «Формування навичок виразного читання та читацької культури у дітей з вадами слуху» ставлю перед собою мету:

- зробити процес навчання наскільки це можливо цікавим та раціональним;

- розвивати навички читання, самостійно читати, усвідомлювати прочитане.
- поєднувати розумове, моральне, естетичне, художнє, трудове виховання;
- систематично використовувати вправи для розвитку мовного апарату дитини;

У своїй роботі використовую такі компоненти: навчання дітей з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей; робота в групах; виховання поведінки; співпраця з батьками. Вважаю, що привчати дитину до книги необхідно через спільну роботу дитини і вчителя, і батьків. Тому підтримую тісний взаємозв'язок із батьками учнів, надаю методичні рекомендації для спілкування у сім'ї з використанням усного та жестового мовлення. Досвід підказує, що недостатньо просто читати, хай і разом книгу, треба розбирати її, ставити питання, відповідати на них, аналізувати вчинки героїв, прогнозувати їхні подальші вчинки, робити замальовки, використовувати ігрові форми роботи, інсценізувати частини тексту. Всі ці методи і прийоми спрямовані на одне — спонукати дитину звернутись до книги, зробити її невід'ємною частиною життя.

Форми роботи, які сприяють ефективності мовленнєвого розвитку

Важливо, щоб матеріал був зрозумілим школяреві. Залучаючи дітей до читання, ставлю собі за мету, щоб кожен урок формував в учнів свідоме бажання до читання. Для цього нечуюча дитина має чітко розуміти лексичне значення слова, згодом словосполучення, смислової фразу, речення. Тому велике значення на уроці надаю словниковій роботі, починаючи з такого важливого етапу уроку як фонетична зарядка, де іде опрацювання контрольного звука. Розмовну хвилинку пов'язую з темою таким чином, щоб це було і вільне невимушене спілкування, і цікава близька тема для дитини. В залежності від жанрових особливостей твору, складності його змісту, образних засобів, а також завдань конкретного уроку переважає той чи інший вид мовленнєвої розминки:

- утворення слів і складів;
- пошук зайвих слів, або навпаки добирання узагальнюючих;
- розширення речення;
- доповнення вислову;
- закінчення прислів'я або вірша;
- вставляння у слова пропущених складів;
- робота з римами, складання вірша з розсипаних рядків.

Нечуючі діти потребують допомоги вчителя, тому на уроках пояснюю лексичне значення кожного слова, встановлюємо зв'язки всередині речення і між окремими частинами тексту. Спостерігаючи за особливостями розуміння тексту глухими дітьми, можна визначити кілька ступенів розуміння тексту твору, а саме:

- розуміння фактичного значення слова, фрази, уривку;
- розуміння думки, яка лежить за цим значенням;
- розуміння змісту подій, значення і вплив їх на головного героя, розуміння мотивів його вчинків.

Для того, щоб розвинути у глухої дитини навички читання та усвідомлення прочитаного, має бути добре продумана словникова робота, яка дає можливість зрозуміти окремі слова, фрази. Це також і пояснювальне читання вчителя з

використанням жестової мови і самостійне читання дітьми уривків тексту, який вивчається. Готуючись до уроку я намагаюся будувати його так, щоб збільшити час самостійної роботи школярів. Вважаю, що самостійність учнів є важливою передумовою свідомого і міцного оволодіння знаннями: вона розвиває зосередженість, цілеспрямованість, уміння міркувати, формує індивідуальний спосіб мислення. Це дає мені змогу в цей час працювати з окремими дітьми індивідуально, а учень, який справився із завданням одержує команду: «Вивчив сам – допоможи товаришу, допомагаючи товаришам він закріплює і свої знання».

Зазвичай, описи природи, описи зовнішності людини не викликають у дітей великої зацікавленості. Але, якщо роботу зробити творчою – це викликає у дітей неабиякий інтерес. Наприклад, аналізуючи вчинки і спосіб життя героя, доречно пов'язувати це зі зміною його зовнішності. Діти називають риси характеру головного героя, опираючись на зміст уривку та наступних його вчинків. Наприклад, даючи характеристику головному героєві, діти з допомогою вчителя складають інформаційне гроно приблизно так:

Привітна, ласкава.

Любила квіти.

Охайний, талановитий.

Веселий, працьовитий.

Розумний, чесний.

Справедливий

На уроках приділяю увагу роботі над ритміко-інтонаційними особливостями слова, словосполучення, речення і роботі над мелодикою мовлення, здійснюючи інтонування одним голосним звуком чи складом цілого слова, словосполучення, речення з позначенням наголосів у словах та логічного наголосу в реченні, використовує ігрові прийоми як для формування вимови, так і для розвитку слухового сприймання. Саме в мовних дидактичних іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з вадами слуху з педагогом. У дитини виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно; розвивається увага, пам'ять, мислення, кмітливість. Ігрові ситуації дають можливість швидше виправити дефекти вимову звуків, розвивати слухове сприймання. У іграх учень привчається порівнювати, співставляти, проводити доступний аналіз та синтез мовних явищ. Участь у грі дає дитині своєрідне право на помилку і не робить з помилки трагедії, не розцінює її як незнання чи невміння.

Список використаних джерел:

1. Кульбіда С.В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика. Жестова мова й сучасність: Зб. наукових праць. – Вип. 1.- Київ: Наукова думка, 2006.- С.16 – 22.
2. Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття. Дефектологія. - № 2. - 2006. - С.54 – 56.
3. Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : монографія / С. В. Кульбіда. - К. : Поліпром, 2010. - 503 с.